

INNOVATSIYALARDAN FOYDALANISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI

Mambetsharipova Gulzada

gulzadamambetsharipova1501@gmail.com

Madaminova Muxlisa

muxlisamadaminova31@gmail.com

Paraxatov Aybek

Aybekparaxatov26@gmail.com

Qalandarova Nasiba

qalandarovananasiba602@gmail.com

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi chorvachilik va
biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali talabalari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15031301>

ARTICLE INFO

Received: 27th February 2025

Accepted: 28th February 2025

Published: 15th March 2025

KEYWORDS

innovatsiya, iqtisodiy samaradorlik, texnologik rivojlanish, investitsiya, raqobatbardoshlik, ishlab chiqarish jarayoni, innovatsion texnologiyalar, barqaror rivojlanish, xarajatlarni optimallashtirish, innovatsion yondashuv.

ABSTRACT

Ushbu maqolada innovatsiyalardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilinadi. Innovatsiyalar iqtisodiy o'sishning muhim omili bo'lib, ular ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, xarajatlarni kamaytirish va mahsulot sifatini oshirish orqali korxonalar raqobatbardoshligini kuchaytiradi. Maqolada innovatsion texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy foydalari, risklari va samaradorlik mezonlari batafsil yoritiladi. Shuningdek, turli sohalarda innovatsiyalarning muvaffaqiyatli qo'llanilishi misollar orqali tahlil qilinadi va barqaror rivojlanish uchun innovatsiyalarning ahamiyati ta'kidlanadi. Tadqiqot natijalari innovatsion yondashuvlarning iqtisodiy samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Zamonaviy iqtisodiyotda innovatsiyalar korxonalar va davlatlar uchun raqobatbardoshlikni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish natijasida ishlab chiqarish jarayonlari samarali tashkil qilinib, iqtisodiy o'sish sur'atlari jadallashadi. Ushbu maqolada innovatsiyalardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi, uning foydalari va amalga oshirish mexanizmlari haqida so'z yuritiladi.

Bozor iqtisodiyotini rivojlantirishning hozirgi bosqichida, innovatsiyalarni joriy etish, milliy korxonalar raqobatbardoshligini oshirish, ularning iqtisodiy mustaqilligini va bozordagi mavqegini mustahkamlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Mamlakatimiz rivojlanishining hozirgi bosqichida innovatsion faoliyatni rivojlantirish insoniyat taraqqiyoti va iqtisodiy o'sishning muhim omiliga aylanmoqda. Innovatsion faoliyatni doimiy rivojlanib borishi insoniyat va ijtimoiy hayot o'zgarishiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Innovatsiyalardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi deganda, yangi g'oyalar, texnologiyalar va ish usullarini joriy etish orqali erishiladigan iqtisodiy naf va natijalarning

samaradorligi tushuniladi. Bu samaradorlikni baholash va o'lchash uchun turli xil usullar va ko'rsatkichlar mavjud.

Innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini baholash usullari:

* Xarajatlar va natijalar tahlili (Cost-Benefit Analysis): Ushbu usul innovatsiyani joriy etishga sarflangan xarajatlar va undan kutilgan natijalarni (foйда, daromad, samaradorlik oshishi va boshqalar) solishtirishga asoslanadi. Agar natijalar xarajatlardan yuqori bo'lsa, innovatsiya iqtisodiy jihatdan samarali hisoblanadi.

* Investitsiyalarning qaytarilishi (Return on Investment - ROI): Ushbu ko'rsatkich innovatsiyaga kiritilgan investitsiyalarning qanchalik daromad keltirganligini ko'rsatadi. Yuqori ROI innovatsiyaning samarali ekanligidan dalolat beradi.

* Ishlab chiqarish samaradorligi (Productivity): Innovatsiyalar ko'pincha ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga qaratilgan bo'ladi. Ishlab chiqarish hajmining oshishi, resurslar sarfining kamayishi va boshqa samaradorlik ko'rsatkichlari innovatsiyaning iqtisodiy samaradorligini baholashda muhim rol o'ynaydi.

* Bozor ulushi va raqobatbardoshlik: Yangi mahsulotlar va texnologiyalar yaratish orqali kompaniya bozor ulushini kengaytirishi va raqobatbardoshligini oshirishi mumkin. Bu ko'rsatkichlar innovatsiyaning iqtisodiy samaradorligini baholashda muhim ahamiyatga ega.

* Ijtimoiy-iqtisodiy ta'sir: Innovatsiyalar nafaqat iqtisodiy foyda keltirishi, balki ijtimoiy muammolarni hal qilishga, yangi ish o'rinlari yaratishga va aholining turmush darajasini yaxshilashga ham xizmat qilishi mumkin. Ushbu ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirni baholash innovatsiyalarning to'liq samaradorligini aniqlashda muhimdir.

Innovatsiyalardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar:

* Innovatsiyaning turi va miqyosi: Texnologik, mahsulot, marketing va boshqa turdagi innovatsiyalar turlicha iqtisodiy samaradorlikka ega bo'lishi mumkin. Shuningdek, innovatsiyaning miqyosi (kichik yoki keng ko'laml) uning samaradorligiga ta'sir qiladi.

* Innovatsion muhit: Qulay qonunchilik, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, bilim va tajriba almashish imkoniyatlari mavjudligi innovatsiyalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi va iqtisodiy samaradorligini oshiradi.

* Resurslar: Innovatsiyalarni amalga oshirish uchun yetarli moliyaviy, texnik va insoniy resurslarning mavjudligi muhimdir. Resurslar yetishmasligi innovatsiyalarning samaradorligini pasaytirishi mumkin.

* Bozor sharoiti: Bozorning talabi, raqobat darajasi va boshqa sharoitlar innovatsiyalarning muvaffaqiyatli bo'lishiga ta'sir qiladi.

* Boshqaruv va marketing: Innovatsiyalarni samarali boshqarish va marketing orqali bozorga to'g'ri yetkazish ularning iqtisodiy samaradorligini oshiradi.

Innovatsion iqtisodiyotni samarali boshqarish va uni moliyalashtirish. Innovatsion iqtisodiyotda menejment strategiyalari. Innovatsion faoliyatning nazariy asoslari iqtisodchi olimlar tomonidan atroflicha tadqiq etilgan. Xususan, Avstriyalik olim Y.Shumpeter innovatsion o'zgarishlarni besh yo'nalishga bo'lganbo'lib, yangi texnika va texnologik jarayonlar yoki ishlab chiqarishni yangi bozor asosida ta'minlash, yangi xususiyatlarga ega bo'lgan mahsulot turlarini yaratish, yangi xomashyolardan foydalanish, ishlab chiqarishni tashkil etishni takomillashtirish va yangi innovatsion tovarlar bilan ta'minlash, yangi iste'mol bozorlarini ochish. Demak, ichki investitsion faoliyat innovatsion faoliyatga nisbatan

mazmunan keng tushuncha hisoblanadi. Innovatsion faoliyatga sarflangan mablag'lar jami kapital investitsiyaning yangi g'oya, ishlanmalar, jarayonlar, mahsulot, xizmat turlarini yaratish, o'zlashtirish va joriyetishgataalluqli bo'lganqismidir. Shunday qilib, innovatsion faoliyat makon va zamonda yuz bergan va berayotgan, o'zining moddiy va nomoddiy ko'rinisdagi hamda pulda baholanadigan mulk shaklidagi pirovard mahsuliga egabo'lgan, bunga erishish uchun ma'lum sarf-xarajatlarni talab qiladiganxo'jalik faoliyatining bir turi hisoblanadi. Aynan shu mazmunda korxonalarining innovatsion faoliyati ularda yuritilayotgan buxgalteriya hisobi hamda o'tkaziladigan audit predmetini tashkil qiluvchi obyektlardan biri hisoblanadi.

Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida innovatsiya va ilmiy texnika sohasidagi siyosatning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat bo'lib, ishlab chiqarish samaradorligi va raqobatbardoshlikni oshirishga ta'sir etuvchi, innovatsiya va ilmiy-texnika taraqqiyotini rag'batlantirishning huquqiy, iqtisodiy va moliyaviy sharoitlarini yuzaga chiqarish. Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirish va sanoat korxonalarini texnologik jihatdan qayta qurollantirishning asosiy vositasi davlatning maqsadli dasturlarini ishlab chiqish hisoblanadi. Mazkur dasturning maqsadi quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

- natijalari o'rta muddatli sharoitlarda raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga imkon beruvchi, ilmiy va texnologik innovatsiyalarni davlat tomonidan tashkillashtirish va moliyaviy qo'llab-quvvatlash;
- dastur doirasida ishlab chiqilgan va o'zlashtiriladigan, progressiv, resurslarni tejaydigan innovatsion texnologiyalar bo'yicha investitsion loyihalarni amalga oshirishga hamkorlik qilish;
- ilmiy innovatsiya va sanoat sohalarida yangi ish o'rinlarini yaratish.
- Davlatning fan-texnika taraqqiyotini tartibga solish tizimi quyidagi elementlarni o'z ichiga olishi zarur:
- davlat siyosatining aniq belgilangan maqsadlarini ishlab chiqish;
- belgilangan maqsadlarni amalga oshiradigan boshqaruv organlari va ularning funksiyalarini shakllantirish;
- boshqaruv funksiyalarini to'liq amalga oshirishda tartibga solish obyekti va axborot beradigan axborot tizimini shakllantirish va shu kabilar bo'lib hisoblanadi.

Milliy iqtisodiyotda innovatsion infratuzilmasining shakllanishi va rivojlanishi. Milliy innovatsion tizimning muhim tarkibiy qismi, ilmiy tadqiqot natijalarini tijorat nuqtayi nazaridan jozibador mahsulotlarga aylantirishga (ITTKI natijalarini tijoratlashtirish) yordam beradigan institut va tashqilotlardan iborat bo'lgan innovatsion infratuzilma hisoblanadi. Bunday infratuzilmaning mavjudligi dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlarida milliy innovatsion tizimlarni shakllantirishning eng muhim tamoyillaridan biridir. Innovatsion infratuzilma – turli resurslarni qo'lga kiritish imkonini beruvchi va innovatsion jarayon ishtirokchilariga innovatsion mahsulotlarni yaratish, ularni bozorga olib chiqish bo'yicha xizmatlar ko'rsatuvchi barcha quyi tizimlarning majmuidir. Innovatsion infratuzilmaning alohida vazifasi kichik innovatsion korxonalarini qo'llab-quvvatlashdan iboratdir.

Innovatsiyalardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi. Innovatsiyalar iqtisodiy samaradorlikni oshirishga yordam beruvchi muhim omillardan biridir. Ular ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish, xarajatlarni kamaytirish, mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish orqali iqtisodiy foyda keltiradi.

Innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillar:

- Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish

- Texnologik yangiliklar orqali ishlab chiqarish tezligi ortadi.
- Mehnat unumdorligi oshadi, bu esa mahsulot tannarxini pasaytiradi.

Xarajatlarni kamaytirish:Resurslardan samarali foydalanish imkoniyati yaratiladi.Energiya tejamkor texnologiyalar tufayli elektr, yoqilg'i va xomashyo sarfi kamayadi.

Mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish:Raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali bozor ulushini kengaytirish mumkin.Yangi mahsulot va xizmatlar mijozlarning talabiga moslashadi.

Yangi ish o'rinlarini yaratish:Innovatsiyalar yangi texnologiyalar va sohalarning rivojlanishiga turtki beradi.Ishlab chiqarish hajmi oshgani sari yangi kasb va mutaxassisliklar paydo bo'ladi.

Ekologik samaradorlik:Innovatsion texnologiyalar ekologik zarar yetkazmaydigan ishlab chiqarish tizimlarini joriy etishga yordam beradi.Qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish iqtisodiy jihatdan ham foydali bo'ladi.

Innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini baholash:Innovatsiyalar iqtisodiy samaradorligini quyidagi asosiy ko'rsatkichlar orqali baholash mumkin:

Investitsiya rentabelligi (ROI – Return on Investment)

Xarajatlarni qisqartirish darajasi

Ishlab chiqarish hajmining o'sishi

Bozor ulushining ortishi

Ish o'rinlari sonining ko'payishidir.

Rivojlangan mamlakatlar iqtisodiyotida innovatsion faoliyatni boshqarish tajribasi. Bozor munosabatlariga o'tish davrida davlatning ilmiy-texnik siyosatining asosi – respublikada tovar va xizmatlarga bo'lgan ichki iste'molni tezroq qondirish va jahon bozorida raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish maqsadida iqtisodiyot tarmoqlarining tubdan yangilanishiga yordam beruvchi ilmiy va texnologik ishlanmalarni yaratishga xizmat ko'rsatishdir.

AQSHda «yangiliklarni joriy etish tushunchasi»ni «ilmiy-texnik taraqqiyot» tushunchasi bilan almashtirishadi va bunda ilmiy-texnik sohadagi og'irlik markazi jarayondan natijaga, ya'ni mazkur joriy etiladigan yangiliklar ta'siri ostida iqtisodiyot, ijtimoiy sohadagi pirovard natijalarga o'tadi. Og'irlik markazi olimlar qiziqishini qondirishdan odamlarning ma'lum turdagi mahsulotga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga ko'chadi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, texnik yangiliklarning harakat-lantiruvchilari – bu o'z faoliyatida davlat yordamiga tayanuvchi kichik ilmiy-texnik va innovatsion firmalar hisoblanadi. Masalan, AQSHda texnologik yangiliklarni joriy etish 80-yillardan boshlab iqtisodiy jarayonlarni davlat tomonidan boshqarishning o'ziga xos xususiyatlaridan va nufuzli jihatlaridan biriga aylandi.

Innovatsion loyihalarning hayot sikli turli bosqichlaridagi seleksiyasi quyidagi ko'rinishga ega: birinchi bosqich tugallangandan so'ng 35 % loyihalar davom ettirish uchun mablag' va vositalar bilan ta'minlanadi; ikkinchi bosqich tugagandan so'ng 50 % loyihalar qo'llab-quvvatlanadi. Ikkinchi bosqichda 23 % moliyalashtiriladigan loyihalar «yuqori novatorlik loyihalari» sifatida tavsiflanadi. Bunday dasturlar amal qilmasa, kichik firmalar tomonidan qo'llanilishi mumkin bo'lgan loyihalarning faqat 16 % igina amalga oshirilishi mumkin ekan. Ilmiy tadqiqot va tashqiliy-konstruktorlik ishlari (ITTKI-NIOKR) ga federal fondlarni birlamchi taqsimlash bo'g'in turi bo'yicha amalga oshiriladi. Har bir bo'g'in o'z

rasmiy vazifalariga mos bo'lgan ITTKI ni bajarish bilan shug'ullanadi. Bo'g'in rahbariyati ilmiy tadqiqot budjetlarining qanday qismini shu bo'g'in ijrochilari tomonidan sarflash, qanday qismini tashqi bo'g'inlarga taqdim etishni o'zi belgilab oladi. Masalan, AQSH mudofaa vazirligi o'z ITTKI budjetining 75 % ini universitet va sanoat firmalari hisoblangan tashqi ijrochilar orqali sarflaydi.

Davlat tomonidan ilmiy siyosatning amalga oshirilishida asosiy e'tibor Amerika fanining moddiy-texnik bazasining sifatiga, avvalambor universitetlar faoliyati sifatiga qaratiladi. AQSHda Mudofaa vazirligi 80-yillarda universitetlar va kollejlarning tadqiqot bazasini rivojlantirish dasturini amalga oshirdi. Bunday dasturlarni boshqa bo'g'inlar ham amalga oshirganlar, jumladan, Milliy ilmiy fond universitetlar tadqiqotchilari davlat laboratoriyalarida o'rnatilgan super kompyuterlarni ma'lum vaqtga ijaraga olishlari uchun mablag'lar ajratdi.

AQSH uchun davlatning innovatsion faolligiga ta'sir etishining o'ziga xos kanaliga tovarlar va xizmatlarni o'zlashtirish uchun mo'ljallangan shartnoma tizimi hisoblanadi. Davlat xaridlari-yangiliklarni joriy etish «talabi»ning muhim unsuridir. Ancha katta savdo hajmiga ega bo'lgan kafolatli bozorning mavjudligi ishlab chiqaruvchi firmalarga ishlab chiqarish ko'lamini va tajriba bo'yicha tejamkorlik asosida sarflarni keskin qisqartirishga imkon beradi. Yangiliklarning texnik ekspluatatsion o'lchamlarini yaxshilash bilan bir qatorda xarajatlarni qisqartirish uning bozorga chiqishi va taqsimlanishida yetarli darajadagi samaradorligini baholash imkonini yaratadi.

Singapurda davlat venchur investitsiyalar tavakkalini texnologik investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash Dasturi orqali qisman moliyalashtiradi. Bu dastur endi ish boshlagan kompaniyalarga investitsiyalardan kutiladigan zararlarni sug'urtalash imkoniyatini beradi. Statusga ega kompaniya o'z investorlari uchun 3 mln. Singapur dollaridan oshuvchi qiymatdagi investitsiya uchun Sertifikat chiqarish huquqiga ega. Bunday sertifikatlariga ega bo'lgan investorlar qimmat baho qog'ozlar ishlatilishi mumkin bo'lgan muddat ichida investitsiyalardan keladigan har qanday yo'qotishlarni soliqqa tortiladigan o'z daromadlari hisobidan ajratishlari mumkin.

Koreya Respublikasida kichik biznesni moliyalashtirish tizimida Kafolatli kredit Fondi muhim o'rin tutadi. U hukumat va ixtisoslashtirilgan moliya idoralari mablag'lari hisobidan tashqil etiladi. Fond kreditli kafolatlarni qarz evaziga hatto iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlarida faoliyat yurituvchi kichik va o'rta korxonalar uchun beradi. Agar qarz bank tashqiloti tomonidan kichik va o'rta korxonalarining asosiy fondlarini investitsiyalash uchun taqdim etilsa, bunda 150 mln. von.gacha bo'lgan qiymatdagi qarz avtomatik tarzda 70 % sug'urtalanadi. Komission to'lov hajmi yillik 1 % (yirik korxonalar uchun-1,5 %)ni tashqil etadi.

Shunday qilib, rivojlangan iqtisodiyotga ega mamlakatlarda davlatning innovatsion faollikka ta'siri quyidagi yo'nalishlarda o'z aksini topadi:

- birinchidan, davlat ilmiy-texnik g'oyalar taklifini va ishlanmalarni amalga oshirish uchun zarur infratuzilmasini shakllantirishning omili sifatida;
- ikkinchidan, davlat innovatsion korxonalar o'z faoliyatini amalga oshiradigan iqtisodiy muhitni shakllantirishning;
- uchinchidan, davlat mahkamalari xaridlari keyinchalik xo'jalik amaliyotida keng tarqaladigan va qo'llaniladigan ko'pgina yangiliklarni joriy etish borasida boshlang'ich talabni shakllantiruvchi omil sifatida chiqadi.

Davlatning innovatsion siyosati korxonalar raqobatbardoshligini oshirishning muhim omili sifatida. O'zbekistonda iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish sharoitida ilmiy-texnologik taraqqiyot sohasida innovatsion va investitsion faoliyat uchun zarur iqtisodiy imkoniyatlar yaratish o'z tarkibiga soliq, moliyaviy, amortizatsion, kredit va bojxona siyosati

kabilarni kamrab oluvchi bilvosita tartibga solishni amalga oshirish davlatning asosiy vazifalaridan hisoblanadi.

Davlat tomonidan ilmiy tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarini rag'batlantirish zarurati fan va innovatsion jarayonlarning iqtisodiy o'sish va milliy sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishning asosiy omili ekanligi hamda yangi ishchi o'rinlari yaratish manbai ekanligi bilan izohlanadi. Davlat innovatsion faoliyatning tashqiliy, iqtisodiy, moliyaviy, me'yoriy-huquqiy kabi barcha tartibga solish usullaridan foydalanishni nazarda tutadi. Davlat tomonidan innovatsion faoliyatni tartibga solishning tashqiliy omillari quyidagilardan iborat:

- Respublika miqyosidagi va hududiy innovatsion dasturlarga kiritilgan innovatsion loyihalarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash;
- innovatsion infratuzilma taraqqiyotiga ko'maklashish;
- innovatsion faoliyatda kadrlar masalasini qo'llab-quvvatlash;
- innovatsion faoliyatni amalga oshiruvchi kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish;
- innovatsion faoliyatni informatsion qo'llab-quvvatlash, jumladan, innovatsion sohada davlat siyosatining jihatlari to'g'risidagi axborotlar, tugallangan ilmiy-texnik tadqiqot to'g'risidagi ma'lumotlarni, bajariladigan va tugallangan innovatsion loyihalar va dasturlar to'g'risidagi ma'lumotlar olish borasida erkinlikni ta'minlash.
- Innovatsion faoliyatni davlat tomonidan tartibga solishning moliyaviy omillariga quyidagilar kiradi:
- innovatsion faoliyatni moliyalashtirishni ta'minlovchi budjet siyosatini yuritish;
- davlat mablag'larini innovatsion sohaga yo'naltirish va ulardan foydalanish samaradorligini oshirish;
- ijtimoiy taraqqiyot uchun muhim, ammo xususiy investorlar uchun manfaatli bo'lmagan innovatsion dasturlar va loyihalarni amalga oshirish uchun davlat to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarini ajratish;
- innovatsion sohada ijobiy investitsion muhitni shakllantirish;
- innovatsion faoliyatda qatnashuvchi milliy va xorijiy investorlarga dotatsiyalar, imtiyozli kredit va kafolatlar berish.
- Innovatsion faoliyatni davlat tomonidan tartibga solishning me'yoriy-huquqiy omillari quyidagilardan iboratdir:
- innovatsion faoliyat subyektlarining o'zaro aloqalari huquqiy asoslarini yaratish;
- innovatsion faoliyat subyektlarining manfaatlari va huquqlari himoyasini kafolatlash, jumladan, innovatsion faoliyat taraqqiyoti uchun juda zarur hisoblanuvchi intellektual mulk himoyasini ta'minlash.

Shunday qilib, innovatsion faoliyat taraqqiyoti nafaqat alohida korxonada darajasida, shuningdek, integratsiyalashgan tashqilotlar va hatto mamlakat miqyosida samarali moliyalashtirish tizimini talab qiladi. Faqatgina shundagina mablag'larni jamg'arish va ularni sarflash uchun zarur sharoitlar yaratilishi va ularni aniq yo'nalishlarga qaratish imkoniyati tug'ilishi mumkin.

Umumiylashtirib aytganda innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligi zamonaviy jamiyat va iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bugungi tezkor texnologik rivojlanish davrida innovatsiyalarga asoslangan yangiliklar korxonalar va iqtisodiy tizimlarning raqobatbardoshligini oshirishda, mamlakatlar iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda. Innovatsion faoliyat nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va mahsulot sifatini yaxshilash, balki yangi ish o'rinlarini

yaratish, resurslardan samarali foydalanish va ekologik muammolarni bartaraf etish uchun ham keng imkoniyatlar taqdim etadi.

Innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini ta'minlash uchun bir qator muhim omillar mavjud. Ulardan eng asosiysi — texnologik modernizatsiya, ya'ni ishlab chiqarish jarayonlarini zamonaviy texnologiyalar asosida takomillashtirishdir. Avtomatlashtirilgan tizimlar, robototexnika va sun'iy intellekt kabi innovatsiyalar korxonalarining ishlab chiqarish hajmini oshirish bilan birga, xarajatlarni kamaytirish va sifatni yaxshilash imkonini beradi. Masalan, Germaniyaning yirik avtomobil kompaniyalari ishlab chiqarishda robototexnika va aqlli dasturlarni joriy etib, mahsulot ishlab chiqarish hajmini 30 foizga oshirishga erishdi. Shuningdek, innovatsiyalar korxonalariga bozordagi talab va ehtiyojlarga mos mahsulotlar ishlab chiqarish imkonini yaratadi. Apple, Samsung va Tesla kabi yirik kompaniyalar doimiy ravishda yangi texnologiyalarni joriy qilib, mijozlar ishonchini qozonmoqda. Bu esa korxonalar daromadlarini oshirish bilan birga, iqtisodiy samaradorlikka bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Innovatsiyalarning yana bir muhim jihati — ularning ijtimoiy ahamiyatidir. Yangi texnologiyalar mehnat bozorida yangi kasblar va mutaxassisliklar paydo bo'lishiga olib keladi. Masalan, IT sohasi, kibernetika, sun'iy intellekt muhandisligi kabi yangi sohalar aynan innovatsiyalar natijasida yuzaga kelgan. Bu esa yoshlarning bandligi va kasbiy o'sishi uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini baholashda moliyaviy ko'rsatkichlar muhim mezon hisoblanadi. Korxonalar uchun foyda, daromad va xarajatlarning muvozanatini ta'minlash asosiy maqsad hisoblanadi. Shuningdek, innovatsiyalarning ijtimoiy ta'siri, ya'ni yangi ish o'rinlari yaratish va aholining farovonligini oshirish masalasi ham diqqat markazida bo'lishi lozim. Atrof-muhitga ta'sir ko'rsatishi jihatidan esa ekologik innovatsiyalar, ya'ni tabiatga zarar yetkazmaydigan texnologiyalarning rivoji dolzarb ahamiyat kasb etadi. Misol tariqasida Janubiy Koreya innovatsiyalar orqali iqtisodiy o'sishni sezilarli darajada oshirdi. Bu mamlakat raqamli texnologiyalar, robototexnika va aqlli ishlab chiqarish tizimlarini joriy etish orqali so'nggi o'n yilda iqtisodiy ko'rsatkichlarini 35 foizga oshirishga erishdi.

Shu bilan birga innovatsion faoliyatni rivojlantirish va samarali qo'llanish borasida ham farmonlar ham mavjud:

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 6-iyuldagi PF-165-sonli "2022–2026-yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni mamlakatimizning innovatsion salohiyatini oshirish va iqtisodiyotni modernizatsiya qilishga qaratilgan muhim hujjat hisoblanadi.

Farmonning asosiy mazmuni quyidagilardan iborat:

1. Strategiyaning tasdiqlanishi: 2022–2026-yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasi tasdiqlandi.

2. Strategiyaning asosiy yo'nalishlari: Strategiyada quyidagi asosiy yo'nalishlar belgilangan:

- Innovatsion infratuzilmani rivojlantirish;
- Kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirish;
- Innovatsion faoliyatni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish;
- Innovatsion faoliyatni tartibga soluvchi huquqiy bazani mustahkamlash.

Ushbu Farmon O'zbekiston Respublikasida innovatsion rivojlanishni ta'minlash, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

Xulosa qilib aytganda, innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligi bugungi global iqtisodiyotda muvaffaqiyat va barqaror rivojlanishning kaliti hisoblanadi. Korxonalarining innovatsiyalarga e'tibor qaratishi nafaqat ularning moliyaviy muvaffaqiyatini ta'minlaydi, balki mamlakat iqtisodiyoti barqaror rivojlanishi uchun mustahkam poydevor yaratadi. Shu sababli, har bir korxonaga va tadbirkor innovatsiyalarga sarmoya kiritish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va raqobatbardosh bozor talablari bilan hamnafas bo'lishga intilishi lozim.

Innovatsiyalar orqali yaratilgan iqtisodiy samaradorlik nafaqat bugungi kun uchun, balki kelajak avlodlar uchun ham barqaror rivojlanish va farovon jamiyatni ta'minlashning eng muhim omillaridan biridir.

ASOSIY ADABIYOTLAR:

1. A.A. Mamatov, T.T. Jo'rayev, A.N. Erkayev. "Innovatsion iqtisodiyot". — Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2023.
2. Aliev U.A. "Innovatsion iqtisodiyot". — Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti, 2019.
3. Bogatova E.V. «Innovatsionnaya ekonomika»: uchebniki, obuchenie. Moskva –2014.
4. A.A. Jo'rayev. "Iqtisodiyotda innovatsion yondashuvlar". — Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
5. X.X. Toshpulatov. "Raqobatbardosh iqtisodiyotni shakllantirishda innovatsiyalarning o'рни". — Samarqand: Zarafshon nashriyoti, 2021.
6. 2022-yil 6-iyulda qabul qilingan PF-165-sonli "2022–2026-yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.
7. Bektemirov A.B., Ruzibayeva N.X., Azimova R.I. "Investitsiya va innovatsiyalar". — Toshkent: 2020.
8. Saidov B. "Innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligi". — Iqtisodiyot va innovatsiyalar jurnali, 2021-yil.
9. Sun'iy intellekt yordamida olingan ma'lumotlar. — ChatGPT (OpenAI), 2025-yil.